

ÚSTAVNÍ SOUD ANALYTICKÝ ODBOR

STANDARD PRO POSOUZENÍ DUŠEVNÍHO ZDRAVÍ STĚŽOVATELE

Analytickému odboru bylo zadáno vypracování rešerše o typu standardu pro posouzení duševního zdraví stěžovatele. Za tímto účelem byly osloveny ústavní soudy prostřednictvím Benátské komise, výsledky jejich odpovědí a vlastního výzkumu jsou shrnuty níže, týkají se jak právní úpravy, tak příslušné judikatury. Terminologicky jsme naráželi na problém nového pojmu svéprávnosti vs. různé typy způsobilosti k právním úkonům obsaženým v jiných právních rádech (duševní, kontraktační), proto jsou někdy pojmy jako svéprávnost či způsobilost používány promiscue s ohledem na různé právní řády.

ÁZERBÁJDŽÁN

Podle čl. 28 občanského zákoníku občanskoprávní svéprávností fyzické osoby se rozumí schopnost získat a vykonávat občanská práva a provádět občanskoprávní závazky svým vlastním jednáním. Plná občanskoprávní svéprávnost fyzické osoby je plně dosažena po dosažení zletilosti, tj. po dosažení věku 18 let.

Soud může také prohlásit, že fyzické osoby, které trpí demencí nebo duševní nemocí, nejsou svéprávné a nemohou proto porozumět smyslu svého vlastního jednání nebo ovládat své vlastní jednání. Takovým osobám je ustanoven opatrovník. Jednání jménem fyzické osoby, o které bylo rozhodnuto, že není svéprávná, činí opatrovník. Dohody učiněné osobou považovanou za nesvéprávnou mohou být považovány za platné pouze v případě budoucího souhlasu opatrovníka. Poté, kdy dojde k uzdravení nebo podstatnému zlepšení zdraví osoby, o které bylo dříve prohlášeno, že není svéprávná, soud prohlásí, že tato osoba je svéprávná. Opatrovnictví ustanovené takové osobě je ukončeno příkazem soudu.

Současně je třeba uvést, že podle čl. 342 občanského zákoníku dohoda uzavřená fyzickou osobou postrádající svéprávnost v důsledku duševní poruchy, by měla být neplatná. Každá ze stran takové dohody by měla vrátit obdržené plnění a v případě nemožnosti vrácení je nahradit jeho hodnotu. Kromě toho, v případě, že strana, která není svéprávná, věděla nebo mohla vědět, že druhá strana není svéprávná, je povinna ji odškodnit za způsobenou skutečnou škodu. V případě, že dohoda uzavřená fyzickou osobou postrádající svéprávnost s ohledem na její duševní poruchu by byla v její prospěch, mohla by být soudem prohlášena za platnou na základě návrhu opatrovníka.

Dohoda uzavřená fyzickou osobou, která si neuvědomuje smysl svého jednání nebo není schopna ovládat své jednání v okamžiku uzavření dohody, dokonce i pokud je svéprávná, může být soudem považována za neplatnou na základě jejího vlastního návrhu nebo návrhu osob, jejichž práva nebo právem chráněné zájmy byly porušeny v důsledku uzavření dohody.

Dohoda uzavřená fyzickou osobou, která byla posouzena jako svéprávná, může být soudem považována za neplatnou na základě návrhu jejího opatrovníka v případě, že bylo prokázáno, že fyzická osoba nebyla způsobilá ovládat své jednání v okamžiku, kdy uzavření dohody bylo schváleno.

Projev vůle v době ztráty vědomí nebo dočasné duševní nezpůsobilosti může být považován za neplatný.

Pokud projev vůle duševně nezpůsobilé osoby neodpovídá skutečnému porozumění aktuální situaci a pokud soud dojde k závěru, že osoba není svéprávná, potom projev vůle může být považován za neplatný.

ESTONSKO

Pokud jde o zadanou otázku, žádný právní standard není stanoven. Pokud se rozhoduje o omezení svéprávnosti, soud může pouze konstatovat skutkový stav (svéprávnost je plná nebo omezená) založený na různých důkazech opatřených během soudního řízení (znalecký posudek psychiatra, vyjádření samotné osoby, jejich příbuzných, obce, kde žije apod.). S pomocí znaleckých posudků a jiných důkazů obstaraných během soudního řízení záleží pouze na soudu, jak zhodnotí způsobilost osoby jednat a potřebu rozhodnout o jejím omezení. I pokud jsou soudy oprávněny nebo mohou (jako při jmenování opatrovníka dospělému s omezenou svéprávností, viz dále) využívat znalecké posudky k hodnocení situace, konečné rozhodnutí ve věci spočívá na soudním uvážení. Zde mohou vzniknout pochybnosti, nakořik se praxe soudů v této otázce neliší. V roce 2012 Nejvyšší soud Estonska zpracoval analýzu týkající se soudní praxe v této otázce u estonských soudů a na jejím základě zjistil, že praxe soudů v otázce svéprávnosti dospělých není jednotná. Jako sjednocující faktor lze hodnotit, že soudy obvykle respektovaly doporučení psychiatra vyjádřené ve znaleckém posudku.

Podle estonského práva platné právní jednání mohou činit svéprávné fyzické osoby (§ 8 – 12 občanského zákoníku), ve vymezených případech jim lze ustanovit opatrovníka (§ 522 – 525 občanského zákoníku).

FRANCIE

Jádro francouzské úpravy neplatnosti právních úkonů v případě jednání v duševní poruše je obsaženo v čl. 414-1 *Code civil*. Z něj vyplývá, že pro platnost právního úkonu je vyžadováno duševní zdraví jednatelů. Věta druhá tohoto ustanovení pak stanoví, že **důkazní břemeno** prokázání neplatnosti daného právního úkonu nesou ti, kdo v důsledku existence duševní poruchy jednali v době, kdy byl (tento) právní úkon učiněn (v případě jejich smrti pak zákon stanoví různé možnosti v čl. 414-2 CC. V případě zemřelé osoby se pak existence duševní poruchy dedukuje z inkoherece daného právního úkonu).

Jelikož duševní porucha není presumována, musí být *prokázána* tím, kdo zpochybňuje platnost daného právního úkonu (zvláště relevantní jsou v tomto kontextu znalecké posudky nebo svědectví lékařů, ovšem možno je použít jakékoliv důkazní prostředky). Musí být jednak prokázáno, že (1) existence duševní poruchy *ovlivňuje rozlišovací schopnosti* dané osoby a že (2) daná skutečnost byla *přítomna v okamžiku, kdy byl inkriminovaný právní úkon učiněn*. Duševní porucha musí být přítom **dostatečně závažná**, aby daná osoba byla neschopná učinit svobodný a jasný souhlas s předmětným právním úkonem.

Judikatura (týkající se především projevu vůle zůstavitele v případě závětí) ovšem toto obecné kritérium modifikuje následujícím způsobem: je-li prokázáno, že zůstavitel byl (**dlouhodobě, či trvale**) **duševně nemocný**, je závěť (resp. jakýkoliv právní úkon obecně) **neplatná, ledaže** by bylo (naopak) prokázáno, že zůstavitel měl (výjimečně) **světlý okamžik**. Přítomnost duševní poruchy u osoby, která učinila určitý právní úkon, musí být přítom zcela zřejmá, resp. daná osoba se musí nacházet v (jejím případě) běžném stavu mentální slabosti. To je možno konsta-

tovat tehdy, kdy duševní porucha se objevovala v období *bezprostředně* předcházejícím a *bezprostředně* následujícím danému právnímu úkonu. Tímto je tvrdost nést důkazního břemeno pro osobu stíženou duševní poruchou významným způsobem zmírněna. V takovém případě je tedy **důkazní břemeno převráceno** na druhou stranu soudního řízení.

Dále z francouzské úpravy vyplývá následující: i pokud by bylo kvůli podezření z přítomnosti duševní poruchy zahájeno řízení o omezení svéprávnosti, resp. o ustanovení (nuceného) *právního zastoupení*, opatrovnictví či poručnictví, nestačilo by to podle judikatury soudů ještě samo o sobě k tomu, aby byla konstatována přítomnost duševní poruchy v době, kdy byl určitý právní úkon učiněn (jiná by však byla situace, kdy by daná osoba byla umístěna v psychiatrické léčbě). Rozhodující je toliko to, zda je možno v *okamžiku*, kdy byl daný právní úkon učiněn, *konstatovat*, že nastala *změna* duševních schopností jednatelce, tj. zda tu již byla příčina, která by odůvodnila (nucené) právní zastoupení příslušné osoby. Stanovit, zda jednatelce byl v době učinění právního úkonu stížen duševní poruchou, je plně v (suverénní) *dispozici soudce* nalézacího soudu. Je jeho odpovědností (z úřední povinnosti) zhodnotit, zda nastaly podmínky pro zneplatnění rozporovaného právního úkonu.

Za zmínku stojí rovněž následující, poněkud bizarní ustanovení: přestože má osoba stížená duševní poruchou právo na zneplatnění právního úkonu, článek 414-3 CC stanoví, že má *plnou odpovědnost za škodu*, kterou druhé straně učinila. Odpovědnost je tedy stanovena objektivně, odhlíží se zcela od (subjektivních) rozpoznávacích schopností odpovědné osoby. Jinou úpravu nalezneme třeba v Belgii (tam soudce rozhoduje podle spravedlnosti s ohledem na okolnosti případu).

Shrnuto, pro francouzskou doktrínu, s ohledem na převrácení důkazního břemene za určitých skutkových okolností, je typický systém presumpcí a dedukcí. Otázka, zda musí jít o zcela jednoznačný skutkový závěr, není rozhodující, jelikož v mnoha případech je dokazování modifikováno právě přítomností výše zmíněných presumpcí. Pokud bychom se podívali na formulace standardů dokazování, v rozhodnutí francouzských soudů se vyskytují následující: zdaleka nejrozšířenější je formulace, že absence duševního zdraví byla důkazními prostředky prokázána, resp. (ne)byl předložen důkaz (*(rap)porter la preuve*), vyskytuje se nicméně i formulace, že předložené důkazy nebyly dostatečné (*suffisants*) pro potvrzení absence duševního zdraví (*insanité*) dané osoby (rozhodnutí la Cour d'Appel d'Agen, le 25 mars 2008, či rozhodnutí Kasačnického soudu Chambre civile 1, 30 avril 2014, 13-11912). Ve stejném rozhodnutí je i obsažena formulace, že předložené důkazy (za situace, kdy nebyl vypracován znalecký posudek lékaři) neumožňují s jistotou (*avec certitude*) rozpoznat, zda došlo ke změně mentálních schopností dané osoby. I v jiných rozhodnutích lze najít formulaci, že nebylo možno s požadovanou jistotou (*la certitude requise*) konstatovat absenci duševního zdraví dané osoby (rozhodnutí odvolacího soudu, zmiňované v rozhodnutí Kasačnického soudu, Chambre civile 1, 19 décembre 2012, 11-26340), ale každopádně tato otázka – standardů dokazování bez ohledu na okolnosti případu – není z hlediska judikatury rozhodující, tj. že by bylo vždy v soudních rozhodnutích explicitně formulováno, že se vyžaduje nejvyšší stupeň jistoty, zcela jednoznačný skutkový závěr etc.

Literatura:

Cannini, Claudia 2011. *Trouble mental: annulation des actes juridiques*. On-line text: <http://www.legavox.fr/blog/canini-formation/trouble-mental-annulation-actes-juridiques-4177.htm>

Haddad, Sabine 2010. *La preuve de l'insanité d'esprit dans l'annulation d'un testament*. <http://www.legavox.fr/blog/maitre-haddad-sabine/preuve-insanite-esprit-dans-annulation-2078.htm>

Klein, Jérôme 2006. Le notaire face à l'insanité d'esprit. 102e Congrès des notaires de France, www.lbmb-notaires.com

Leveneur, Laurent 2012. *Code civil*. Paris: LexisNexis.

Mainguy, Daniel 2010. *Droit Civil, 1ère année de droit (L1) 2009–2010. Les personnes, la famille. Volume 3-2 les incapacités : le majeur protégé*. On-line text:

http://www.lexcellisavocats.fr/pages/Cours_de_droit_des_personnes_la_famille_volusme_III2-2649222.html

Rozhodnutí *Cour de cassation*, vztahující se k „insanité“,

[http://www.juricaf.org/recherche/insanité%20\(%20pays:France%20](http://www.juricaf.org/recherche/insanité%20(%20pays:France%20)

CHILE

Chilský občanský zákoník stanoví v článku 456, že dospělý, který je ve stádiu demence (duševní poruchy), může být zbaven správy vlastnictví dokonce, i když někdy bývá zcela při smyslech. Soudce tedy musí vyslovit, zda osoba má být zbavena správy vlastnictví. Poté je neplatný každý právní akt, který učiní. Aby byly chráněny případné smluvní strany, každá osoba, která je prohlášena za nesvéprávnou, je vedena v národním rejstříku.

Pokud jedna ze stran nebyla prohlášena nesvéprávnou, ale existují o tom důvodné pochybnosti, strana, která to tvrdí, musí před soudem prokázat stav demence.

Ačkoliv občanský zákoník demenci nedefinuje, z judikatury obecných soudů vyplývá, že absolutní nesvéprávnost nezpůsobuje jen duševní porucha, ale také nedostatek inteligence jak je tomu v případech idiocie, imbecility a nepřičetnosti charakterizované slabostí nebo postižením intelektuálních nebo morálních schopností a obecně jakýmkoliv nedostatkem, který brání, aby se osoba zavazovala na základě svobodné vůle a byla odpovědná za své jednání. Tato judikatura také stanoví, že věk není faktor *per se* pro účely zvážení, zda osoba je nebo není ve stavu demence.

CHORVATSKO

Podle článku 159.1 zákona o rodině v Chorvatsku dospělý, který není způsobilý se starat o své vlastní potřeby, práva a zájmy nebo představuje riziko pro práva a zájmy druhých, může být částečně nebo úplně zbaven svéprávnosti.

Podle článku 101 směnkového zákona každá osoba, která je způsobilá zavazovat se podle občanského nebo obchodního práva, je způsobilá zavazovat se podle směnkového zákona.

Podle článku 276 zákona o závazcích z civilního práva platí, že k tomu, aby byla uzavřena platná smlouva, musí mít strana smlouvy právní způsobilost požadovanou pro uzavření smlouvy.

Dále není rozhodující, zda osoba byla zbavena svéprávnosti rozhodnutím soudu, tj. pro posouzení platnosti smlouvy je rozhodující skutečná svéprávnost. Konkrétně podle judikatury Nejvyššího soudu Chorvatska (např. rozhodnutí Rev-155/86 z 13. března 1986) svéprávnost nemají nejen osoby, které byly zbaveny svéprávnosti soudním rozhodnutím, ale také osoby, které jsou duševně nemocné nebo neschopné porozumět významu svého jednání v době uzavření smlouvy. Proto může soud rozhodnout, že některá z dotčených stran nebyla svéprávná v době uzavření smlouvy.

V Chorvatsku je „požadovaný standard pro závěr, že osoba je duševně nemocná, což činí její jednání neplatným“ otázkou pro odborné lékařské posouzení. Soud činí svá zjištění na základě znaleckých posudků (lékařských) a jiných druhů důkazů (např. svědectví). Soud rozhodne, které skutečnosti bude považovat za prokázané po vědomém a pečlivém posouzení všech důkazů předložených jednotlivě i jako celek, přičemž bere v úvahu výsledky celého řízení (článek 8 občanského soudního řádu). Dále, pokud je to nezbytné, soud může rozhodnout o opakovaném provedení znaleckého posudku stejným nebo jiným znalcem (článek 261 občanského soudního řádu).

Relevantní ustanovení:

Zákon o rodině

Článek 159

“(1) Dospělý, který z důvodu duševní nemoci nebo z jiných důvodů není schopen se postarat o své potřeby, práva a zájmy nebo který představuje riziko pro práva a zájmy druhých, bude částečně nebo úplně zbaven svéprávnosti soudem v nesporném řízení.

(2) Před přijetím rozhodnutí podle odst. 1 zjistí soud názor znalce v oboru lékařství ohledně zdravotního stavu dotčené osoby a účinky tohoto zdravotního stavu na schopnost osoby chránit veškeré nebo individuální osobní potřeby, práva a zájmy a zda představuje riziko pro práva a zájmy ostatních....”

Zákon o závazcích z civilního práva

Smlouva uzavřená nesvéprávnou osobou

Článek 276

(1) Aby osoba uzavřela platnou smlouvu, musí být svéprávná způsobem požadovaným pro uzavření smlouvy.

(2) Pokud má osoba omezenou svéprávnost, může bez souhlasu svého právního zástupce uzavírat pouze takové smlouvy, které jsou v souladu s právem, tj. které nejsou zakázané rozhodnutím soudu o částečném omezení svéprávnosti.

(3) Jiné smlouvy takových osob, pokud jsou uzavřeny bez souhlasu jejich právního zástupce, mohou být napadeny, ale mohou být rovněž legalizovány dodatečným souhlasem.

Občanský soudní řád

Článek 8

Soud na základě svého uvážení rozhodne, které skutečnosti vezme za prokázané, po svědomitém a pečlivém zvážení všech důkazů předložených jednotlivě a jako celek, a poté, co vzal v úvahu výsledek celého řízení.

Článek 250

Soud provede důkazy vyslechnutím svědectví znalců za účelem zjištění a objasnění určitých skutečností, pro něž jsou nezbytné odborné znalosti, a soud je sám nemůže rozhodnout.

Článek 259.1

Soud může nařídit výslech znalce, požadovat po znalci přezkoumání jakékoliv otázky, klást otázky, a pokud je to nezbytné, požadovat vysvětlení poskytnutých zjištění a názorů.

Článek 261

Pokud je určeno několik znalců, mohou předložit společná zjištění a názory, pokud se jejich zjištění a názory shodují. Pokud se jejich zjištění a názory neshodují, každý ze znalců předloží své zjištění a názory samostatně.

Pokud se údaje ze zjištění znalců liší podstatně nebo pokud zjištění jednoho nebo více znalců jsou ve vztahu ke zjišťovaným okolnostem nejasná, neúplná nebo kontradiktorní, a tyto nedostatky nemohou být odstraněny výslechem znalců, znalecký posudek musí být zopakován se stejným nebo jiným znalcem.

Pokud jsou v názoru jednoho nebo více znalců rozpory nebo pochybení nebo vznikají přiměřené pochybnosti o správnosti poskytnutých názorů, a tato pochybnost nebo nedostatek nemohou být vyřešeny opětovným slyšením znalce, bude zjištěn názor jiného znalce.

IRSKO

V roce 2013 byl přijatý zákon o podporovaném rozhodování (svéprávnosti) [Assisted Decision-Making (Capacity) Bill 2013], který nahradil zákon o regulování šílenství z roku 1871 (Regulation of Lunacy Act). Svéprávnost je vždy předpokládána, ledaže je v souladu se zákonem prokázán opak.

Zákon v § 2 a 3 chápe svéprávnost jako duševní způsobilost posouzenou na základě schopnosti porozumět povaze a důsledkům svých rozhodnutí v kontextu možností dostupných v době rozhodování, vztahuje se i na **demenci**.

Osoba je nespéprávná k učinění rozhodnutí, jestliže je neschopná

- a) porozumět informacím relevantním pro rozhodnutí,
- b) zapamatovat si tuto informaci,
- c) využít nebo posoudit tuto informaci jako součást rozhodovacího procesu,
- d) komunikovat své rozhodnutí.

Otázka, zda je osoba svéprávná, má být dle § 3 odst. 6 rozhodnuta na **základě testu „on the balance of probabilities“** – čili pokud je to spíše pravděpodobné, než není, zda je pravděpodobnost větší než 50 %.

Zákon byl kritizovaný, že svéprávnost podmiňuje duševním zdravím (mental capacity as a precondition for legal capacity) a že posuzování svéprávnosti bylo svěřeno výhradně soudům (Circuit Court). Na duševní nemoci se vztahuje zákon o duševním zdraví z roku 2001 (Mental Health Act 2001).

Zdroje:

Zákon je dostupný zde: www.oireachtas.ie/documents/bills28/bills/2013/8313/b8313d.pdf
Human Rights in Ireland: [Assisted Decision-Making \(Capacity\) Bill 2013 finally published](#)
IHRC: [IHRC publishes observations on the Assisted Decision-Making \(Capacity\) Bill 2013](#)

LITVA

Článek 1.84.2 občanského zákoníku (OZ) Litvy stanoví, že jednání je obdobně neplatné, pokud je učiněno fyzickou osobou, která **je uznána** postupem stanoveným zákony za nespéprávnou z důvodu duševní nemoci nebo mentální retardace (imbecility).

Podle článku 2.10 fyzická osoba, která v důsledku duševní nemoci nebo mentální retardace (imbecility) není schopna porozumět smyslu svého jednání nebo je ovládat, může být prohlášena za nesvéprávnou.

Pokud jde o osoby, které **nebyly zbaveny** svéprávnosti, existuje článek 1.89 OZ, který upravuje za neplatné takové jednání, které bylo učiněno fyzickou osobou, která není schopna porozumět smyslu svého jednání: jednání učiněné svéprávnou fyzickou osobou, **může být zrušeno v rámci soudního řízení** posuzujícího jednání dotčené fyzické osoby, pokud důvodem jejího aktuálního stavu v okamžiku jednání byla neschopnost porozumět smyslu jejího jednání nebo je ovládat.

Podle litevské právní úpravy může být osoba uznána soudem za nesvéprávnou a od tohoto okamžiku je její veškeré jednání neplatné.

Pokud osoba není uznána právně nesvéprávnou, jak tomu bylo v českém případě, ale trpí závažnou duševní poruchou, a v tomto okamžiku jednala, toto jednání může být zrušeno v soudním řízení (např. na základě podání příslušného návrhu soudu). Bohužel k této otázce neexistuje žádná ústavněprávní judikatura, protože ústavní soud nikdy neobdržel obdobný návrh. Nicméně judikatura Ústavního soudu Litvy, který má pravomoc vykládat ustanovení vnitrostátního práva a formulovat právně závaznou praxi, je poměrně vyčerpávající.

Nejvyšší soud Litvy dal ve své judikatuře najevo, že při zkoumání případu týkajícího se zrušení jednání, které pravděpodobně učinila osoba, která nerozuměla smyslu svého jednání, mají soudy povinnost vzít v úvahu zdravotní stav osoby v okamžiku jednání (1) a obsah tohoto jednání (2). Pokud jde o první okolnost, tedy zdravotní stav, Nejvyšší soud dal najevo, že zdravotní stav by měl být potvrzen (prokázán) soudně vyžádaným psychiatrickým posudkem, ale také obecný soud může posoudit další důkazy, které potvrzují nebo vyvracejí konkrétní zdravotní stav v okamžiku uskutečnění jednání (například lékařská potvrzení, důkaz lékařským svědectvím, svědectví jiných osob apod.). Pokud jde o obsah jednání, obecný soud může přezkoumat a rozhodnout, zda jednání bylo skutečně pro osobu užitečné nebo spíše škodlivé, zda bylo přiměřené a založené na logických kritériích v daném okamžiku nebo nikoliv, zda osoba uzavřela podobnou smlouvu v minulosti nebo nikoliv atd.

Důkazní břemeno je na stěžovateli, který požaduje zrušení transakce.

JIŽNÍ AFRIKA

Ústavní soud jižní Afriky ještě konkrétně o vznesené otázce nerozhodoval. Otázky svéprávnosti se řídí principy *common law* a precedenty.

Svéprávnost

Ačkoliv některé ze zdrojů zmiňují “právní nezpůsobilost (svéprávnost)”, většina akademiků nyní zaujímá názor, že “právní nezpůsobilost (nesvéprávnost)” je právně vzato nemožná. To proto, že právní způsobilost plyne z právní subjektivity. Pokud vycházím z toho, že všechny osoby jsou svéprávné, vyplývá z toho, že žádná osoba není nesvéprávná. Další názor tvrdí, že zatímco všechny osoby jsou svéprávné, netýká se to všech osob, protože může být omezena v konkrétním okamžiku podle konkrétních okolností dotčené osoby.

Obecně je právní jednání uskutečněné duševně nemocnou osobou neplatné bez ohledu na to, zda tato osoba byla formálně prohlášena za duševně nemocnou nebo zda druhý účastník právního aktu si byl vědom duševní situace osoby. Obtíž, která plyne z tohoto přístupu, je skutečnost, že duševní zdraví a duševní porucha nejsou protikladné (dichotomní). Aby byla omezena svéprávnost, duševní způsobilost osoby musí být shledána natolik zasaženou, aby odůvodnila omezení svéprávnosti. Z toho plyne, že duševně postižená osoba může být vázána aktem učiněným v okamžiku, kdy byla zcela při smyslech. Zásada je, že osoba, která je zbavena svéprávnosti provést konkrétní akt v důsledku duševní nemoci, není schopna plně pochopit nebo si vysvětlit všechny důsledky svého jednání. To bude záviset na povaze duševní nemoci a účinku, který má na konkrétní čin nebo jednání. To je skutková otázka.

Otázka o stavu lidské mysli je nesnadná a citlivá. Soudy pomáhají určité domněnky (presumpce) vycházející z *common law*. Zprv se předpokládá, že osoby jsou duševně zdravé, pokud není prokázán opak, takže povinnost prokázat, že právní akt je neplatným pro nedostatek duševní způsobilosti, spočívá na straně, která to tvrdí. Za druhé, soudní rozhodnutí, že osoba je duševně nemocná nebo podléhá zákonné péči (prohlášení)¹ má účinek vytvoření vyvratitelné domněnky duševní choroby. To posouvá důkazní břemeno na účastníka řízení, který chce dosáhnout toho, aby osoba podléhající zákonné péči byla vázána svým projevem. Kromě toho lékařský důkaz založený na následném pozorování dotčené osoby může záviset na svědectví nebo názoru, že tato podmínka pravděpodobně existovala v rozhodné době. Navíc logické závěry mohou být někdy odvozeny z povahy a okolností právního aktu samotného. Konečně při činění závěrů o omezené svéprávnosti se soud musí spokojit na **základě převahy důkazů** (*preponderance of evidence*), že svéprávnost osoby jednat mohla být omezena z důvodu konkrétních okolností případu nebo z důvodu duševní nemoci.

Smluvní způsobilost

V jihoafrickém smluvním právu představuje subjektivní úmysl klíčovou roli při určení existence a obsahu smluvních závazků. Z toho plyne, že osoby, jejichž duševní schopnosti jsou tak poškozeny, že nemohou vyhodnotit povahu a důsledky svého jednání, postrádají smluvní způsobilost. Osoba, která postrádá duševní způsobilost, tak může získat smluvní práva a povinnosti pouze tehdy, pokud je smlouva uzavřena v zastoupení jejím správcem (administrator).

Při určení, zda duševní porucha poškodila smluvní způsobilost osoby, musí být vzato v úvahu, že forenzní šetření může být ovlivněno způsobem, jakým právníci formulují otázky. Například psychiatři mohou váhat, pokud se mají vyjádřit k posouzení, které zahrnuje pojmy jako “pochopit”, “hodnotit”, “vědět” nebo “porozumět”. Dále psychiatrie může zřídka dát právu jednoznačné odpovědi ano nebo ne, jak je to často vyžadováno.

Ve věci *Pheasant* soud stanovil test, který je s mírnými změnami znění používán ve většině případů, aby bylo zjištěno, zda duševní nemoc poškodila smluvní způsobilost osoby v době uzavírání dohody:

“Soud povolaný rozhodnout otázku smluvní odpovědnosti v závislosti na duševní způsobilosti musí určit, zda dotčená osoba byla nebo nebyla způsobilá rozhodovat konkrétní dotčenou

¹ Prohlášení - certification lze definovat jako soudní prohlášení, že osoba je duševně nemocná nebo podléhá zákonu o péči o duševní zdraví č. 17 z roku 2002. Takové prohlášení může být učiněno soudem podle *common law*, pokud je soud přesvědčen, že dotčená osoba je duševně nemocná a jako taková nezpůsobilá správy vlastních záležitostí. Toto řízení je známé v souladu se středověkou římsko-holandskou terminologií jako “*de lunatico inquirendo*” a soud po vyslechnutí všech lékařských a jiných důkazů může učinit prohlášení, pokud dospěje k závěru, že osoba je duševně nemocná.

otázku – tj. zda stav její mysli byl takový, že mohla porozumět a hodnotit jednání, do kterého zamýšlela vstoupit.”

Ačkoliv duševně nemocná osoba není schopna zakládat smluvní závazky, odpovědnost k druhé straně, se kterou zamýšlela uzavřít smlouvu, nebo k někomu, kdo vynaložil peníze na záležitosti jejím jménem, může vzniknout na základě bezdůvodného obohacení. Duševně nemocná osoba může být také právně odpovědná za výdaje vynaložené při správě nezbytných záležitostí v dobré víře nebo jménem jiného (*negotiorum gestio*).

Závěr

Lze shrnout, že závěr o tom, že osoba trpí duševní poruchou, která činí její smluvní akt právně neplatným, vyžaduje, aby toto soud určil na základě **zvážení pravděpodobnosti** (*test balance of probabilities*). To je nižší standard než “zcela nepochybný skutkový závěr”. Soud by měl dospět k závěru, že duševní schopnosti osoby jsou tak poškozeny, že v době uzavírání smlouvy nemohla zhodnotit povahu a důsledky jednání za konkrétních okolností. To zahrnuje zjištění, že neměla kontraktační způsobilost v době uzavření kontraktu – takže kontraktační práva a povinnosti, které vznikly, byly neplatné od počátku.

NĚMECKO

§ 104 BGB

Nezpůsobilý k právnímu jednání je ten,

1. který nedovršil sedmi let,
2. který je stížen duševní poruchou, jež vylučuje svobodný projev vůle, přitom se ze své povahy nejedná o přechodný stav.

§ 104 BGB

Geschäftsunfähig ist:

1. *wer nicht das siebente Lebensjahr vollendet hat,*
2. *wer sich in einem die frei Willensbestimmung ausschliessenden Zustand krankhafter Störung der Geistestätigkeit befindet, sofern nicht der Zustand seiner Natur nach ein vorübergehender ist.*

Z komentářové literatury² k § 104 vyplývá, že s ohledem na skutečnost, že BGB vychází z pravidla způsobilosti k právnímu jednání, pak ten, kdo se odvolává na nezpůsobilost k právnímu jednání, musí doložit její předpoklady a to také dokázat. To platí stejně tak pro bod 1., jako pro bod 2. citovaného ustanovení. Pokud je prokázán stav nemoci podle § 104 bod 2., pak musí intervalla lucida (světlé okamžiky) prokázat protistrana. Procesní způsobilost zkoumá ex officio soud v každém stavu řízení a provádí důkazy. Pokud není po vyčerpání všech důkazů možné s určitostí stanovit, zda je strana procesně způsobilá, pak je považována za procesně nezpůsobilou a nelze proti ní vydat rozsudek ve věci samé. (BGH 18, 184, 190).

§ 105 BGB

- (1) Projev vůle osoby nezpůsobilé k právnímu jednání je neplatný.
- (2) Neplatný je také projev vůle, který je učiněn ve stavu bezvědomí nebo přechodné poruchy duševní činnosti.

§ 105 BGB

- (1) *Die Willenserklärung eines Geschäftsunfähigen ist nichtig.*

² PALANDT et alii: *Bürgerliches Gesetzbuch, Kommentar*, 70. Auflage, München: C. H. Beck, 2011, str. 81 - 82
PÜTTING, WEGEN, WEINREICH: *BGB. Kommentar*, 5. Auflage, Köln: Luchterhand, 2010, str. 84 - 85

(2) *Nichtig ist auch eine Willenserklärung, die im Zustand der Bewusstlosigkeit oder vorübergehender Störung der Geistestätigkeit abgegeben wird.*

Z komentářů k § 105 odst. 2 vyplývá, že v uvedeném případě se nejedná o úplný stav hlubokého bezvědomí, ale zakaleného vědomí (*Bewusstseinstörung*), který vylučuje posouzení obsahu a podstaty učiněného projevu vůle. Patří sem zejména vysoký stupeň opilosti (vyšší než 3 promile), masivní konzum drog, náměšičnost, hypnóza, epileptické záchvaty apod. Pokud se týká poruchy duševní činnosti, předpokládá se duševní anomálie, která vylučuje svobodný projev vůle. Omezení na určitou životní oblast je myslitelné [BGH NJW 61, 261 (rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 19. 10. 1960 - V ZR 103/59), v úvahu však nepřichází diference podle stupně složitosti právního jednání. Pod toto ustanovení (§ 105 odst. 2 BGB) patří pouze přechodné (transitorní) poruchy duševní činnosti, jinak se aplikuje § 104 bod 2 BGB.

K dokazování: Ten, kdo se odvolává na § 105 odst. 2 BGB, musí prokázat a dokázat existenci tohoto stavu k okamžiku odevzdání projevu vůle, tj. k okamžiku učiněného právního jednání. [BGH WM 72, 972 (rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 5. 6. 1972 - II ZR 119/70) nebo BGH WM 80, 521 (rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 13. 03. 1980 - II ZR 176/79)]. Z komentářové literatury nevyplývá žádné speciální (nadstandardní) dokazování v těchto případech.

NIZOZEMÍ

Článek 3:34 holandského občanského zákoníku stanoví:

1. Pokud osoba, jejíž duševní schopnosti byly porušeny dočasně nebo trvale, uskutečnila právní akt, potom je usuzováno, že chybí odpovídající vůle (záměr), pokud duševní porucha zabránila uvážlivému hodnocení dotčených zájmů nebo pokud vyjádření bylo učiněno pod vlivem této duševní poruchy. Předpokládá se, že vyjádření bylo učiněno pod vlivem duševní poruchy, pokud byl právní akt nevýhodný pro duševně narušenou osobu za předpokladu, že tato nevýhoda nemohla být rozumně předvídána v okamžiku, kdy byl právní akt proveden.

2. Takový nedostatek vůle (záměru) činí právní akt neplatným. Avšak jednostranný (unilaterální) právní akt, který není adresován jedné nebo více konkrétním osobám, je nulitní a neplatný (null and void), pokud postrádá vůli (záměr) jednajících osoby vzhledem k její duševní poruše.³

Článek 3:35 zní:

Ve vztahu k tomu, kdo interpretoval vyjádření nebo chování jiné osoby v souladu se smyslem, který mu lze rozumně dát za daných okolností, jako vyjádření určitého obsahu této jiné osoby jemu určené, se nelze odvolávat na nedostatek tomuto vyjádření odpovídající vůle (záměr).⁴

Nejvyšší soud Nizozemí nemá žádnou relevantní judikaturu.

³ 1. Heeft iemand wiens geestvermogens blijvend of tijdelijk zijn gestoord, iets verklaard, dan wordt een met de verklaring overeenstemmende wil geacht te ontbreken, indien de stoornis een redelijke waardering der bij de handeling betrokken belangen belette, of indien de verklaring onder invloed van die stoornis is gedaan. Een verklaring wordt vermoed onder invloed van de stoornis te zijn gedaan, indien de rechtshandeling voor de geestelijk gestoorde nadelig was, tenzij het nadeel op het tijdstip van de rechtshandeling redelijkerwijze niet was te voorzien.

2. Een zodanig ontbreken van wil maakt een rechtshandeling vernietigbaar. Een eenzijdige rechtshandeling die niet tot een of meer bepaalde personen gericht was, wordt door het ontbreken van wil echter nietig.

⁴ Tegen hem die eens anders verklaring of gedraging, overeenkomstig de zin die hij daaraan onder de gegeven omstandigheden redelijkerwijze mocht toekennen, heeft opgevat als een door die ander tot hem gerichte verklaring van een bepaalde strekking, kan geen beroep worden gedaan op het ontbreken van een met deze verklaring overeenstemmende wil.

POLSKO

Podle čl. 82 polského občanského zákoníku z 23. dubna 1964 (Dz. U. – Journal of Laws 1964, č. 16, bod 93, ve znění novel) prohlášení (*a declaration of intent*) učiněné osobou, která z jakýchkoliv důvodů byla ve stavu vylučujícím **vědomé** nebo **svobodné** učinění rozhodnutí, je neplatné (null and void). To platí zejména u duševní nemoci, mentální retardace nebo jiných, byť krátkodobých poruch duševních funkcí. (V polštině: *Nieważne jest oświadczenie woli złożone przez osobę, która z jakichkolwiek powodów znajdowała się w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Dotyczy to w szczególności choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego, chociażby nawet przemijającego, zaburzenia czynności psychicznych*). Celé znění občanského zákoníku v polštině je dostupné na adrese www.dziennikustaw.gov.pl.

Podle judikatury polského Nejvyššího soudu “stav vylučující vědomé činění rozhodnutí a prohlášení záměru” nesmí být interpretován doslovně, nesmí být tedy ztotožněn s úplnou ztrátou vědomí (náleží II CSK 147/10 z 27. července 2010, rozhodnutí Po C 188/48 z 2. září 1948). Představuje nedostatek porozumění, neschopnost porozumět jednání jiných nebo svému vlastnímu, stejně jako neuvědomění si významu svého vlastního jednání. Na druhé straně “stav vylučující svobodné vytváření rozhodnutí a prohlášení úmyslu” by měl být interpretován jako stav, u kterého je zcela vyloučena možnost svobodné tvorby rozhodnutí, protože jinak by skutečně jakékoliv prohlášení vůle trpělo touto vadou, protože lidé jsou zřídka zcela svobodní (K. Pietrzykowski: *Komentarz do art. 82 k.c.* [in:] K. Pietrzykowski (et al.): *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 1-449. Tom I.* C.H. Beck, Warszawa 2013, Legalis, quoting B. Lewaszkiewicz-Petrykowska: *Wady oświadczenia woli w polskim prawie cywilnym*, s. 42-44.

Určení, zda k takové vadě došlo *in concreto*, obvykle vyžaduje jmenování odborníka příslušné specializace soudem. Názor by měl být jednoznačný, to znamená, měl by jednoznačně a kategoricky konstatovat, zda v okamžiku, kdy bylo činěno prohlášení záměru, byl prohlázející ve stavu vylučujícím jeho vědomé nebo svobodné jednání. Je třeba poznamenat, že základ názoru o vysokém stupni pravděpodobnosti automaticky neznamená, že uvedený názor není jednoznačný (S. Rudnicki: *Komentarz do art. 82 k.c.* [in:] S. Dmowski (et al.): *Kodeks cywilny. Komentarz. Księga pierwsza. Część ogólna.* Lexis Nexis, Warszawa 2014, Lex Polonica Online). Opomenutí soudu vzít v úvahu názor odborníka je opakovaně považováno za vážný nedostatek (rozhodnutí III CRN 25/76 z 30. dubna 1976, rozhodnutí I CR 485/58 z 19. května 1959), ačkoliv i jiné způsoby dokazování mohou být soudem připuštěny (rozhodnutí III CRN 181/85 z 25. června 1985), a povinnost vzít v úvahu názor znalce je zmírněna v případech pracovního práva (náleží I PKN 534/97 z 26. ledna 1999).

Možnost stanovit neplatnost prohlášení podle článku 82 občanského zákoníku není omezena v čase, důkazní břemeno je proto na osobě, která spojuje právní důsledky s danou skutečností (B. Lewaszkiewicz-Petrykowska: *Komentarz do art. 82 k.c.* [in:] M. Pyziak-Szafnicka (et al.): *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz.* Wolters Kluwer, Warszawa 2009, Lex Omega).

RAKOUSKO

Na dotaz položený rakouskému ústavnímu soudu, jak „přísný“ je přezkum v případě, že osoba trpí duševní poruchou, odpověděl Dr. Frank (zástupce generálního sekretáře).

Osoba, jež postrádá tzv. „*Gebrauch der Vernunft*“ („užití rozumu“, rozumová vyspělost), není způsobilá k právním jednáním (§ 865 ABGB – Obecný občanský zákoník). Otázka, zda tato podmínka je splněna či nikoliv, se posuzuje vždy **případ od případu**.

V rozhodnutí Nejvyššího soudu Rakouska sp. zn. 6 Ob 44/13h ze dne 28. srpna 2013⁵, na něž je ve vyjádření uveden odkaz, je v odůvodnění shrnuta judikatura vztahující se k tomuto tématu s následujícími závěry:

- Skutkové okolnosti a osobní vlastnosti v okamžiku projevu vůle jsou skutkové povahy a nezvratitelné. Závěr o tom, zda na základě těchto okolností byl stěžovatelův projev vůle učiněn při plném „užití rozumu“, je naopak otázkou *právní* (**RIS-Justiz RS0014641**).
- Rozhodnutí o tom, zda osoba mohla v určitém okamžiku rozumově posoudit význam určitého projevu vůle nebo zda neměla tuto schopnost v důsledku duševní poruchy, vylučující její způsobilost k právním jednáním⁶ je zásadně *otázkou jednotlivého případu* (**RIS-Justiz RS0117658**).
- (Plně) způsobilý právně jednat (voll geschäftsfähig) je pouze ten, kdo je schopen odhadnout význam a účinky svého jednání a podle toho svým rozumem disponovat (**RIS-Justiz RS0009075**).
- Tzv. Geschäftsunfähigkeit se nevztahuje jen na případ plné nezpůsobilosti k tvorbě vůle; stačí, jestliže osoba stížená duševní poruchou nebo duševní „slabostí“ není projevu vůle schopná nebo nemůže správně posoudit důsledek konkrétního jednání (**1 Ob 574/88; 2 Ob 146/00k**).
- Pouhé „rozrušení myslí“ pro konstatování nezpůsobilosti k právním jednáním nestačí (**3 Ob 183/05s**).
- Chybějící „Einsichtsfähigkeit“⁷ se musí vzít v úvahu jen v případě, že tato je odůvodněna patologickou duševní poruchou (**RIS-Justiz RS0014615**).
- Ani nesmírný psychický nátlak, zásah do sebevědomí a sebeúcty z důvodu reaktivní depresivní poruchy a nedostatek energie k odmítnutí podepsat, není považováno za dostačující pro konstatování nezpůsobilosti k právním jednáním (**3 Ob 183/05s**).
- Podle Nejvyššího soudu je nedostačující, pokud svoboda projevu vůle je duševní poruchou pouze „narušena“; proto je navíc nezbytné, aby vůle k provedení právního jednání byla skrze duševní poruchu „určována“ (**1 Ob 572/90**).
- Nezpůsobilé k právním jednáním podle § 865 ABGB nejsou jen ty osoby, které nemají tzv. „rozumovou vyspělost“, a tím jsou plně nezpůsobilé rozpoznat právní následky svého jednání, nýbrž také ty, jež nejsou v důsledku duševní poruchy či duševní slabosti schopny (způsobilé) pochopit význam určitého jednání (**8 Ob 165/00y; 5 Ob 278/02x; 8 Ob 102/12a**). V tomto případě se jedná o částečnou nezpůsobilost k právním jednáním (**8 Ob 102/12a EF-z 2013, 78 = Zak 2013/175 mwN**).
- U částečné nezpůsobilosti k právním jednáním (Geschäftsfähigkeit) je proto důležité, zda dotčený při zjištěné duševní nemoci (poruše) nebo duševním stavu byl schopen rozsah a účinky konkrétního jednání odhadnout a podle toho úsudku jednat. (**RIS-Justiz RS0009075; 5 Ob 278/02x; 8 Ob 102/12a EF-Z 2013; 78 = Zak 2013/175**).
- Z mnoha rozhodnutí vyplývá, že nezpůsobilost k právním jednáním u osoby (smluvní strany) trpící duševní poruchou je dána poté, jestliže příslušné jednání bylo touto duševní poruchou „dotčeno“.
- Tou judikatorní linií však nebylo míněno, že k přiznání nezpůsobilosti k právním jednáním stačí, jestliže příslušné jednání bylo duševní poruchou v jakékoliv formě „narušeno“. Nejvyšší

⁵ Nejvyšší soud zde posuzoval tzv. Geschäftsfähigkeit – způsobilost k právním jednáním, a to u žalovaného, jež měl v určitém časovém období podepsat ručitelské smlouvy a nyní je po něm požadováno plnění z těchto smluv. Žalovaný však namítal jejich neplatnost, a to v důsledku své závažné nemoci v té době. Nejvyšší soud zde dospěl k opačnému závěru než soud odvolací, a to, že **žalovaný (i přes závažnou nemoc) byl v dané době plně schopen posoudit a zvážit důsledek svého jednání, byl k němu tudíž plně způsobilým.**

⁶ V Rakousku je rozlišována tzv. Handlungsfähigkeit a Geschäftsfähigkeit (ta je součástí prvního pojmu).

⁷ Schopnost rozpoznat, že určité jednání není v souladu s právem, rozpoznání následků jednání.

soud však již ve svém rozhodnutí sp. zn. **8 Ob 102/12a** objasnil, že mezi chybějícím porozuměním a inteligenčním (rozumovým) „omezením“ musí existovat příčinná souvislost.

- Podmínkou tedy je, že duševní porucha se musí při konkrétním jednání projevit celkově na duševní způsobilosti postiženého. Navíc se musí pro uznání nezpůsobilosti k právním jednáním ve smyslu § 865 ABGB jednat také o určitou *intenzitu* narušení duševní způsobilosti dotčeného, jež vede k tomu, že dotčený v důsledku skutečně již nebyl schopen posoudit význam a důsledky konkrétního právního jednání. Svoboda volního jednání (projevu vůle) musí být duševní poruchou „narušena“ a nikoliv jen „dotčena“, aby mohla být konstatována nezpůsobilost k právním jednáním.

RUMUNSKO

Podle čl. 43 občanského zákoníku následující osoby nemají právní způsobilost: nezletilí mladší 14 let a osoby, o nichž tak rozhodl soud.

Podle čl. 44 (1) stejného zákoníku, *“dokumenty podepsané osobami, které nemají právní způsobilost nebo mají omezenou právní způsobilost [...] mohou být zrušeny, dokonce aniž by byl dokázán vznik škody.”*

S odkazem na osoby, o nichž tak rozhodl soud, článek 164 (1) stejného zákoníku stanoví, že *“osoby, které nemají schopnost rozlišit ochranu svých vlastních zájmů kvůli duševní nepřičetnosti nebo duševní slabosti, mohou být svěřeny pod soudní dozor.”*

S odkazem na dokumenty podepsané osobou, která byla umístěna pod soudní dohled, článek 172 občanského zákoníku stanoví, že *“právní akty uzavřené osobou umístěnou pod soudní dohled, jiné než vyjmenované v čl. 43 (3), mohou být zrušeny dokonce i pokud v době, kdy byly podepsány, příslušná osoba byla schopna rozlišovat.”* Článek 43 (3) občanského zákoníku odkazuje na jednání, při kterém se disponuje malou částkou, a jednání běžné povahy, které jsou provedeny v okamžiku, kdy byly podepsány.

Pokud jde o hodnocení duševního zdraví, zákon č. 487 z 11. července 2002 o duševním zdraví a ochraně osob s duševními poruchami, znovu publikovaný v úřední sbírce Rumunska (část I, č. 652 z 13. září 2012, čl. 10) konkretizuje, že je prováděno *“pouze psychiatry přímým přezkoumáním dotčeného jednotlivce”* v zařízení pro duševně nemocné osoby, které je zřízeno a schváleno podle zákona.”

Článek 14 téhož zákona stanoví, že *“(1) Při hodnocení duševního zdraví psychiatr vezme v úvahu nejen neklinická kritéria jako politická, ekonomická, sociální, rasová a náboženská hodnoty dominantní ve společnosti.*

(2) Skutečnost, že osoba byla hospitalizována nebo docházela do zařízení v minulosti, neospravedlňuje současnou nebo budoucí diagnózu duševní poruchy.”

Podobně článek 15 stanoví, že *“pokud by psychiatr na základě hodnocení duševního zdraví určil duševní poruchu, diagnóza bude stanovena v souladu s platnou klasifikací Světové zdravotnické organizace.*

(2) Výsledek hodnocení bude formulován v souladu se současnými lékařskými postupy a principy. Bude zapsán do systému lékařských záznamů a oznámen dotčené osobě nebo jejímu právnímu zástupci nebo kompetentním orgánům na základě výslovné žádosti.

(3) Pokud je po vyhodnocení stanovena diagnóza duševní nemoci, psychiatr musí předepsat terapii, která musí být sdělena pacientovi případně jeho právnímu zástupci.

SLOVENSKO

Co se slovenské úpravy týče, ta je samozřejmě stejná, jakou jsme měli do konce roku 2013 v ČR v ustanovení § 38 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. O tom, že osoba, která právně jednala, ve skutečnosti jednala v duševní poruše, pro kterou její jednání nemůže být platné, se na Slovensku vyžaduje důkaz v souladu s poznatky příslušných vědních disciplín (zdravotnictví, psychiatrie, patopsychologie apod.) a ve vztahu k okamžiku učinění daného právního jednání. Zda osoba jednala v přechodné nebo trvalé duševní poruše, už vždy bude záviset na individuálním posouzení konkrétního skutkového základu věci.⁸ To ve své judikatuře stvrdil i Ústavní soud SR, který uvedl: „Pre nedostatok spôsobilosti podľa tohto ustanovenia sa [vyžaduje] dôkaz, že osoba konala v duševnej poruche. V týchto konaniach sa duševná porucha zisťuje v súlade s poznatkami vedných disciplín - predovšetkým z odboru zdravotníctva a jeho odvetvia psychiatrie, či patopsychológie. Skutkovú otázku, či v konkrétnom čase išlo o konanie v duševnej poruche, treba v každom prípade preukázať.“⁹

Co se standardu dokazování týče, ten bude zřejmě velmi podobný českému standardu, protože v příslušných rozhodnutích i komentářové literatuře bývá citován rozsudek R 4/1971 (ze dne 5. 2. 1971 sp. zn. 2 Cz 72/70), tedy stejný rozsudek, který stál i za zrodem nynější judikatury českého Nejvyššího soudu. Podle něj neplatnost právního úkonu podle § 38 odst. 2 občanského zákoníku vyžaduje spolehlivé zjištění, že účastník právního úkonu nedokáže posoudit následky svého jednání nebo své jednání ovládat.¹⁰ Ve slovenské judikatuře se ovšem nehovoří o zcela jednoznačném skutkovém závěru, v tomto ohledu lze proto možná najít malou odlišnost. Z pohledu praxe však strana namítající neplatnost bude muset spolehlivě prokázat, že k právnímu úkonu došlo ve stavu duševní poruchy a rozdíl mezi spolehlivým zjištěním a zcela jednoznačným skutkovým závěrem zřejmě nebude velký. Lze tedy shrnout, že daný **standard bude prakticky stejný jako v ČR**.

SLOVINSKO

Ve slovinském právním řádu občanský soudní řád stanoví, že „pokud soud nezjistí nepochybně konkrétní skutečnost na základě provedených důkazů, soud přijme rozhodnutí týkající takové skutečnosti podle pravidel platných pro dokazování.“ Pokud účastník řízení tvrdí, že nebyl právně způsobilý z důvodu duševní nemoci, důkazní břemeno má tento účastník.

Ústavní soud Republiky Slovinsko dosud nerozhodoval případ týkající se situace, ve které by jednání osoby bylo neplatné z důvodu duševní nemoci. Nicméně v rozhodnutí Up-752/07 posuzoval obdobný případ, který se týkal otázky, zda duševně nemocný stěžovatel má aktivní a pasivní legitimaci, ve které rozhodl, že „pokud soud předpokládá z okolností případu, že osoba nemá aktivní a pasivní legitimaci, musí rozhodnout tuto otázku s určitostí.“ Je třeba zdůraznit, že otázky týkající se právní způsobilosti a aktivní a pasivní legitimace se v určitém rozsahu liší.

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ

⁸ Blíže viz MAZÁK, Jan. § 38. In VOJČÍK, Peter a kol. *Občiansky zákonník. Stručný komentár*. 2. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2009. s. 128 – 129.

⁹ Usnesení Ústavního soudu SR ze dne 16. 8. 2012, sp. zn. IV. ÚS 399/2012.

¹⁰ MAZÁK, Jan, cit. výše, s. 129.

Co se prokazování duševní poruchy v USA týče, existují samozřejmě rozdíly mezi jednotlivými státy. Článek 15 Druhého restatementu smluv¹¹ obsahuje jak kognitivní, tak volní test: strana domáhající se neplatnosti smlouvy musí být v době jejího uzavření neschopna rozumně pochopit povahu a důsledky právního jednání (*unable to understand in a reasonable manner the nature and consequences of the transaction*) nebo být neschopna rozumně jednat ve vztahu k danému právnímu jednání a druhé osobě (*unable to act in a reasonable manner in relation to the transaction and the other party*). V druhém uvedeném případě pak bude smlouva neplatná, jen pokud druhá strana měla důvod domnívat se, že její protistrana jednala v duševní poruše. Podle stejného ustanovení pak nelze zneplatnit spravedlivou smlouvu (*fair contract*), která byla plně vykonána, pokud se strana nejednající v duševní poruše nemohla z žádného důvodu domnívat, že její protistrana v duševní poruše jedná.¹²

Při zjišťování, zda byla osoba neschopna rozumně pochopit povahu a důsledky právního jednání, soud hodnotí širokou škálu faktorů: 1) zdravotní a psychický stav dané osoby (např. záznamy o léčbě či hospitalizaci dané osoby, používání drog); 2) zdravotní a psychiatrické diagnózy a posudky; 3) chování v době právního jednání (např. neracionální nebo neinteligentní chování, konverzace a rozhovory dané osoby); a 4) okolnosti právního jednání (absence nezávislého rádce; právní jednání zmocněnce a jeho povinnost mlčenlivosti; nevhodný vliv; odchylky od běžného průběhu obdobných právních jednání; složitost právního jednání; spravedlivost právního jednání).¹³

V rozsudku *Hauer v. Union State Bank Of Wautoma*¹⁴ wisconsinský Court of Appeals upřesnil i standard dokazování zmíněných faktorů, podle kterého odvolací soud potvrdí rozhodnutí poroty, pokud existuje **důvěryhodný důkaz** svědčící jejímu závěru.¹⁵ Soud uvedl, že každá osoba se považuje za plně svéprávnou, pokud není uspokojivě prokázán opak.¹⁶ Důkazní břemeno má strana požadující vyslovení neplatnosti právního jednání. Soud poté shrnul test, který je třeba aplikovat při určování schopnosti právně jednat, tedy zda dotčená osoba měla dostatečné mentální schopnosti k uvědomění si, co činí, a pochopení povahy a důsledků právního jednání.¹⁷ Soud zjistil, že paní Hauer měla zhruba rok před dotčeným právním jednáním ustanoveného opatrovníka, vůbec nechápala povahu a následky právního jednání, a její psycholog taktéž vypověděl, že paní Hauer léčil a dospěl k závěru, že nemohla činit odůvodněná rozhodnutí. Soud tedy aplikoval výše uvedené faktory a došel k závěru, že závěr o tom, že paní Hauer jednala v duševní poruše, byl správný.

Co se prvostupňového dokazování týče, judikatura ani doktrína nehovoří o tom, že by se měl aplikovat jiný (přísnější) test, než klasický civilní **test převahy důkazů** (*preponderance of evidence*), podle kterého je třeba prokázat, že něco pravděpodobněji je pravdou, spíše než že to není pravdou. Jinými slovy převaha důkazů ve věci znamená, že důkazy mají při jejich posouzení a porovnání s protichůdnými důkazy větší sílu věrohodnosti a vytvoří ve vaší mysli pře-

¹¹ Dostupný např. zde <http://home.comcast.net/~rmhauck/BusLaw/201RestConts.pdf>.

¹² KLASS, Gregory. *Contract Law in the USA*. Alpen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2010. s. 103.

¹³ LEE, Robert W. *Mental Illness and the Right to Contract*. *Florida Bar Journal*, 12/1998, s. 48.

¹⁴ *Hauer v. Union State Bank Of Wautoma*, 532 N.W.2d 456 (Wis. Ct. App. 1995)

¹⁵ *Viz Fehring v. Republic Ins. Co.*, 347 N.W.2d 595, 598 (Wis. 1984).

¹⁶ Odkazoval přitom na rozsudek *Nenning*, 285 N.W.2d 620

¹⁷ S odkazem na výše citovaný Druhý restatement smluv a rozsudek *Nenning*.

svědčení, že to, co má být prokázané, je spíše pravdou než nepravdou. Toto pravidlo však samozřejmě nevyžaduje důkaz absolutní jistoty, protože ten je jen zřídkakdy možný.¹⁸ Lze tedy shrnout, že **daný standard bude méně přísný než v ČR.**

ŠPANĚLSKO

Španělská právní úprava výslovně neobsahuje ustanovení obdobné § 38 odst. 2 starého OZ, resp. § 581 NOZ. Ustanovení § 1263 občanského zákoníku (*Código Civil*) pouze uvádí, že osoby omezené či zbavené způsobilosti k právním úkonům nemohou platně vyslovit souhlas s jakýmkoliv smluvním závazkem (v případě omezené způsobilosti k právním úkonům samozřejmě s ohledem na rozsah tohoto omezení). Toto pravidlo platí zásadně i v případě, že by daná osoba jednala v tzv. světlém okamžiku (*intervalo lúcido*). V rámci právní jistoty se předpokládá nezpůsobilost takové osoby uzavřít smluvní závazek a tedy neplatnost jí učiněného právního úkonu. Existují však výjimky, proto je například možné, aby byl za souhlasu opatrovníka úkon učiněný ve prospěch jinak nezpůsobilé osoby platným.

Dané ustanovení však nedopadá na případy přechodné či trvalé duševní poruchy osob, jež nejsou omezeny či zbaveny způsobilosti k právním úkonům. Z judikatury španělských soudů vyplývá, že v takovém případě je nutné prokázat nedostatek souhlasu, přičemž pravidlo je zde opačné – předpokládá se způsobilost a je třeba předložit **důkaz o opaku** (jedná se tedy stejně jako v případě ČR o vyvratitelnou domněnku). Dle ustálené judikatury musí být tento důkaz **jednoznačný a přesvědčivý** (viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu Španělska ze dne 1. února 1956 – STS de 1 de febrero de 1956 [RJ 1956/680]). Osoba, která se dovolává neplatnosti právního úkonu učiněného v duševní poruše, proto musí jednoznačně a přesvědčivě prokázat, že v době právního jednání nebyla daná osoba schopna posoudit následky svého jednání nebo své jednání ovládat, přičemž předložené **důkazy by neměly nechat prostor pro pochybnosti** (viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu Španělska ze dne 7. října 1982 – STS de 7 de octubre de 1982 [RJ 1982/5545]).

V rozhodnutí ze dne 10. února 1986 Nejvyšší soud Španělska (STS de 10 de febrero de 1986 [RJ 1986/520]) výše uvedený test dále rozvedl, když prohlásil, že „způsobilost k právním úkonům se předpokládá vždy, pokud tato skutečnost není vyvrácena **nezvratným důkazem o opaku**, jenž vyžaduje existenci adekvátního **přímého důkazu**“ (obdobně viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu Španělska ze dne 10. listopadu 2005 – STS de 10 de noviembre de 2005 [RJ 2005/7725]). Sofía de Salas Murillo v této souvislosti uvádí, že vzhledem k **silné presumpci způsobilosti k právním úkonům** a častému nedostatku vhodných důkazů španělské soudy při pochybnostech ve většině případů rozhodnou ve prospěch zachování platnosti příslušného aktu. S ohledem na přísnost daného testu tedy lze uzavřít, že v případě Španělska se jedná o **standard obdobný** „zcela jednoznačnému skutkovému závěru“ používanému v ČR.

VELKÁ BRITÁNIE

Otázky svéprávnosti upravuje zákon o duševní svéprávnosti z roku 2005, účinný však od 2007 (Mental Capacity Act 2005) který dopadá na Anglii a Wales; na Skotsko se vztahuje Adults with Incapacity Act (2008). Na duševní nemoci se vztahuje zákon o duševním zdraví (Mental Health Act).

¹⁸ SCHWEIZER, M. *The Civil Standard of Proof – What Is It, Actually?* [online] Preprints of the Max Planck Institute for Research on Collective Goods, 31. 7. 2013 [cit. 30. 6. 2014]. Dostupné z http://www.coll.mpg.de/pdf_dat/2013_12online.pdf, s. 2; O'Malley K. F, Grenig J. E. and Lee W. C. (eds.), *Federal jury practice and instructions*. Eagan: Westlaw, 2001, § 166.51.

Svéprávnost se předpokládá. Dle § 2 není osoba ve vztahu k nějaké záležitosti svéprávná, jestliže v příslušnou dobu je neschopná se za sebe rozhodnout ve vztahu k této záležitosti z důvodu postižení nebo poruchy myšlení či mozku (sem spadá i **demence**). Je vedlejší, zda se jedná o přechodný nebo trvalý stav. Absence svéprávnosti nemůže být dovozena čistě s odkazem na věk nebo vzhled osoby nebo způsoby či rysy chování, jež by mohly jiné vést k nepodloženým domněnkám o svéprávnosti.

Neschopnost rozhodnout znamená neschopnost

- a) porozumět informacím relevantním pro rozhodnutí,
- b) zapamatovat si tuto informaci,
- c) využít nebo posoudit tuto informaci jako součást rozhodovacího procesu,
- d) komunikovat své rozhodnutí.

Tento test vychází z klasického případu *Banks v Goodfellow (1870) 5 QB 549*, týkajícího se svéprávnosti zůstavitele. S přijetím MCA jej podle nejnovějších rozsudků nahrazuje.

V řízení na základě tohoto zákona jsou otázky, zda osoba je svéprávná ve smyslu tohoto zákona, musí být rozhodnuty na **základě testu „on the balance of probabilities“** – čili pokud je to spíše pravděpodobné, než není, zda je pravděpodobnost větší než 50 % (viz Irsko). Zákonem nejsou nastaveny parametry takového „řízení“, upřesněny jsou v Code of Practice. Pokud je potřeba opatřit potvrzení o svéprávnosti za účelem právního jednání, pravomoc je dle § 15 svěřena Ochrannému soudu (Court of Protection).

Otázka **důkazního břemene** byla posuzována ve věci *Couwenbergh v Valkova [2008] EWHC 2451 (Ch)* a představuje standard pro předpoklad, že zákon nevyžaduje perfektně vyváženou mysl k prokázání platnosti závěti. Ta může být platná, i pokud zůstavitel jednal náladově, excentricky či se špatným úmyslem. Důkazní břemeno leží na těch, kteří poukazují na zůstavitelovu nemocnou mysl, musí za tím účelem předložit důkazy (dle zákona MCA, dle common law je to naopak, pozn.). Jakmile je ale před soudem důkaz, který hodnověrně zpochybňuje zůstavitelovu svéprávnost sepsat závěť (v době sepisování), břemeno se přesouvá na ty, kteří si přejí prokázat jeho svéprávnost.

V případě *Scammell v Farmer [2008] EWHC (Ch)* soud dospěl k závěru, že přestože byla zůstaviteli diagnostikována počínající **Alzheimerova nemoc** v září 2001, svéprávnost k sepsání závěti měl i na počátku roku 2003. Stejně tak v případě *Hoff v Atherton [2004] EWCA Civ 1554*; *[2005] WTLR 89* soud shledal, že je možné konstatovat svéprávnost k sepsání závěti i přes lehkou až mírnou demenci. V aktuálním případě *Simon v Byford [2014] EWCA Civ 280* soudce odmítl klást vyšší nároky na posouzení demence, odmítl požadavek aby zůstavitelka rozuměla i dopadům své vůle na majetek jiných osob.

Zdroje:

Mental Capacity Act 2005 - <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/9/contents>

Lord Chancellor: [Mental Capacity Act 2005 - Code of Practice](#)

The Psychiatric Bulletin: [Mental capacity assessments in secure care: an unnecessary complication?](#)

V Brně dne 24. 7. 2014

Zadala: Kateřina Šimáčková